

اولویت‌بندی مؤلفه‌های اقتصاد مقاومتی

مرتبط با بازار سرمایه

مرتضی سلطانی*

محمدابراهیم راعی عزآبادی**

چکیده

در چند سال اخیر و با تشدید تحریم‌های غرب علیه ایران، تئوری اقتصاد مقاومتی به عنوان یک الگوی اقتصاد اسلامی متناسب با شرایط کشور و مأموریت‌های متمایز نظام جمهوری اسلامی ایران، توسط رهبر معظم انقلاب اسلامی مطرح شده و مورد استقبال اندیشمندان و صاحب‌نظران قرار گرفته است. یکی از ارکان مهم نظام مالی کشور که نقش قابل توجهی در اجرای سیاست‌های اقتصادی کلان دارد بازار سرمایه است. لذا این مقاله بر آن است تا نقش بازار سرمایه را در عملی کردن اقتصاد مقاومتی بررسی کند. بدین منظور ابتدا با مرور ادبیات و مصاحبه با خبرگان، مؤلفه‌های اقتصاد مقاومتی مرتبط با بازار سرمایه شناسایی شد. سپس با استفاده از روش دلفی ۱۰ مؤلفه اصلی و کلیدی تعیین شد. در ادامه با استفاده از روش دیمتل روابط درونی بین این مؤلفه‌ها مشخص و تأثیرگذاری و تأثیرپذیری آنها بر/از یکدیگر تعیین شده است. در پایان، با استفاده از روش فرایند تحلیل شبکه (ANP) مؤلفه‌های اقتصاد مقاومتی مرتبط با بازار سرمایه اولویت‌بندی شده و با توجه به اولویت مؤلفه‌ها، راهکارهای لازم جهت تحقق سیاست‌های اقتصاد مقاومتی ارائه شده است.

واژگان کلیدی: اقتصاد مقاومتی، بازار سرمایه، دلفی، دیمتل، فرایند تحلیل شبکه

طبقه‌بندی JEL: G1, H3

* استادیار دانشگاه تهران، رایانامه: mortezasoltanee@ut.ac.ir

** دانشجوی دکتری دانشگاه تهران (نویسنده مسئول)، رایانامه: mohammad.raei@ut.ac.ir

تاریخ دریافت: ۱۳۹۵/۷/۲۵ تاریخ تأیید: ۱۳۹۵/۱۰/۱۸

۱. مقدمه

اقتصاد مقاومتی مفهومی جدیدی است که با تشدید تحریم‌های غرب علیه اقتصاد ایران موضوعیت پیدا کرده و به تعبیری عبارت از مجموعه تدابیر مدیریتی جهت حداقل‌سازی آسیب‌پذیری اقتصاد ایران در برابر ریسک‌های متعدد داخلی و خارجی است. اقتصاد مقاومتی بحث نظری جدیدی نیست؛ بلکه بحث مدیریتی جدیدی است که هر کشوری با توجه به وضعیت و مشکلات اقتصاد خود باید اتخاذ کند و به کار گیرد (سیف و خوشکلام، ۱۳۹۲).

با ابلاغ سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی انگیزه دوجندانی فراهم شده است تا با استفاده از خط‌مشی‌های کلی در این سیاست‌ها نظام اقتصادی متکی به دانش و فناوری، عدالت بنیان، درون‌زا و برون‌گرا، پویا و پیشرو محقق شود و الگویی الهام‌بخش از نظام اقتصادی اسلام عینیت یابد (خوانساری و قلیچ، ۱۳۹۴). یکی از الزامات تحقق این امر، برخورداری از بازارهای مالی گسترده و کاراست. بازارهای مالی از دیدگاه اقتصادی به دو بخش بازار پول و بازار سرمایه تقسیم می‌شوند. بازار پول، بازار مبادله منابع کوتاه‌مدت است و حداکثر سررسید آن یک دوره مالی (معمولاً یک سال) است. در کنار بازار پول، بازار سرمایه جایگاه و اهمیت فوق‌العاده‌ای دارد. بازار سرمایه که بر اساس ویژگی آن، مختص منابع بلندمدت است، امکان مبادله منابع را میان دارندگان مازاد منابع با متقاضیان کسری منابع فراهم می‌آورد. از آنجا که رشد و توسعه اقتصادی نیازمند ایجاد سرمایه‌گذاری‌های کلان است و این سرمایه‌گذاری‌ها هیچ‌گاه نمی‌تواند بر اساس بازار منابع کوتاه‌مدت (بازار پول) تأمین مالی شود، ایجاد یک بازار سرمایه قوی و کارآمد زیرساخت اساسی تأمین مالی بلندمدت طرح‌های اساسی هر کشور را تشکیل می‌دهد. بازار سرمایه سازوکاری را فراهم می‌آورد تا بر اساس آن امکان تجهیز پس‌اندازهای اندک به سرمایه‌گذاری‌های کلان اقتصادی فراهم شود که این اقدام بر اساس تخصیص بهینه منابع امکان‌پذیر می‌شود.

بحث اقتصاد مقاومتی در حوزه‌های مختلف اقتصادی کشور کاربرد دارد. یکی از این حوزه‌ها بازار سرمایه است. این بازار به‌عنوان یکی از ارکان مهم اقتصاد کشور می‌تواند نقش مهمی در تحقق و اجرای سیاست‌های کلان اقتصادی داشته باشد. بازار سرمایه به‌عنوان یکی از ارکان مهم نظام مالی کشور طی سالیان اخیر توانسته است پررنگ‌تر از گذشته نقش خود را ایفا کند و در راستای تحقق سیاست‌های کلان اقتصادی کشور گام بردارد. مروری اجمالی بر نماگرهای کلیدی بازار سرمایه گویای رشد و توسعه کمی و کیفی بازار سرمایه طی سالیان اخیر است. مطالعه بندهای سیاست‌های ابلاغی اقتصاد مقاومتی نشان می‌دهد بازار سرمایه می‌تواند در برخی از حوزه‌ها نقش کلیدی داشته باشد (توحیدی، ۱۳۹۳).

شاید در سنوات نه چندان دور بازار سرمایه با حجم به نسبت کوچک و صنایع محدود جذابیت چندانی نداشت و به عنوان دماسنج اقتصاد کشور نبود؛ اما با اجرایی شدن اصل ۴۴ قانون اساسی و پذیرش شرکت‌های متعدد در بازار سرمایه، تنوع صنایع به نسبت مطلوب بوده و شاید با گذشته بازار قابل مقایسه نباشد. با سیاست‌های اتخاذ شده به ویژه در تدوین نظام حقوقی کارآمد و قوانین مؤثر، تسهیل نوآوری‌های مالی و طراحی ابزارها و نهادهای مالی لازم در کشور، تعمیق دانش و مدیریت سرمایه‌گذاری نزد دست‌اندرکاران بازار اوراق بهادار و در نهایت گسترش فرهنگ سهامداری نزد خانوار ایرانی دورنمای رونق بازار سرمایه بیش از پیش مثبت ارزیابی می‌شود چنانچه آمارها حکایت از رونق این بازار طی سنوات اخیر دارد.

به نظر می‌رسد با تداوم اجرای قانون اصل ۴۴، فرهنگ‌سازی مناسب بین اقشار مختلف مردم و اطلاع‌رسانی گسترده، ایجاد نهادهای مختلف مالی، تدوین قوانین در راستای ایجاد شفافیت هرچه بیشتر بازار و ایجاد مشوق‌های لازم در ترغیب شرکت‌ها برای حضور در بازار سرمایه، بازار سرمایه با رونق روزافزونی در سال‌های آتی همراه شود. تنوع به نسبت بالای صنایع پذیرفته شده در بورس که امکان سرمایه‌گذاری را برای سلاقی و دیدگاه‌های مختلف فراهم می‌کند و همچنین نقدشوندگی بالای بازار بورس و متوسط بازدهی به مراتب بهتر بازار سرمایه نسبت به سایر بازارهای موازی از دیگر پتانسیل‌های بازار سرمایه است که امکان رونق روزافزون این بازار را فراهم می‌کند (باهنر، ۱۳۹۱). چنین پتانسیلی در بازار سرمایه می‌تواند باعث تحقق برخی از سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی شود. این مقاله در پی پاسخ به سه سؤال است: ابتدا اینکه مؤلفه‌های اقتصاد مقاومتی مرتبط با بازار سرمایه کدامند؟ دوم اینکه ارتباط بین این مؤلفه‌ها چگونه است؟ سوم اینکه این مؤلفه‌ها چه اولویتی دارند؟

۲. مبانی نظری و مروری بر ادبیات پژوهش

در خصوص اقتصاد مقاومتی و مبانی آن، نخستین مطلب قابل طرح این است که تعریف اقتصاد مقاومتی چیست؟ اقتصاد مقاومتی به زبان ساده، این گونه معرفی می‌شود: «اقتصادی که در شرایط دشواری، تهدید دشمن، بتواند به اهداف خودش برسد» (عبدالملکی، ۱۳۹۵). افزون بر این تعریف، برای مفهوم اقتصاد مقاومتی تعاریف متفاوتی ارائه شده است که هر کدام از جنبه‌ای به این موضوع نگاه کرده‌اند. در این میان، تعریف جامع و کامل از اقتصاد مقاومتی را خود رهبر فرزانه انقلاب در دیدار با دانشجویان به این صورت فرموده‌اند:

«اقتصاد مقاومتی یعنی آن اقتصادی که در شرایط فشار، در شرایط تحریم، در شرایط دشمنی‌ها و خصومت‌های شدید می‌تواند تعیین‌کننده رشد و شکوفایی کشور باشد».

با این تعریف، بحث بعدی این است که اهداف اقتصاد مقاومتی چیست؟ اهداف اقتصاد مقاومتی به اهداف مبنایی و اهداف تفصیلی تفکیک می‌شود. اهداف مبنایی نظام اقتصاد مقاومتی در واقع همان مکتب اقتصادی اسلام است و اهداف تفصیلی آن، اهداف اقتصادی انقلاب اسلامی است. برای انقلاب اسلامی نیز سه هدف اصلی اقتصادی مطرح می‌شود که عبارت‌اند از استقلال اقتصادی، رفاه عمومی و پیشرفت (همان). در واقع هدف سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی، ایجاد بستر مناسب برای پیشرفت اقتصاد ایران در یک مسیر رشد پایدار است. برنامه‌ریزی بر مبنای اقتصاد مقاومتی ایجاب می‌کند با هرگونه عوامل برهم‌زننده رشد پایدار برخورد شود. راهبردهای برنامه به‌گونه‌ای انتخاب شود که خطرپذیری‌ها و نااطمینانی‌های تحقق اهداف آن به حداقل برسد (دانش جعفری و کریمی، ۱۳۹۳). مقاومت اقتصادی یا اقتصاد مقاومتی در حقیقت اقتصادی را ترسیم می‌کند که توانایی مقابله با شوک‌های اقتصاد را دارد. این شوک‌های اقتصادی می‌تواند ناشی از عوامل بیرونی و یا عوامل درونی اقتصاد باشد. چنین اقتصادی باید قابلیت انعطاف در شرایط مختلف و توانایی عبور از بحران را داشته باشد (کریم و همکاران، ۱۳۹۳).

دوباره به چارچوب نظری اقتصاد مقاومتی بازمی‌گردیم. اقتصاد مقاومتی یک نظام اقتصادی و مجموعه‌ای از سخت‌افزارها و نرم‌افزارهایی است که باید طراحی و در مرحله بعد اجرا شوند (عبدالملکی، ۱۳۹۵). بازار سرمایه یکی از سازمان‌هایی است که می‌تواند با قابلیت‌ها و منابعی که در اختیار دارد نقش مؤثری در تحقق سیاست‌های اقتصاد مقاومتی داشته باشد. با این حال، تاکنون هیچ‌گونه بحث علمی در خصوص نقش بازار سرمایه در تحقق ارکان و سیاست‌های اقتصاد مقاومتی انجام نشده است. با توجه به هدف مقاله و نیز نو بودن موضوع اقتصاد مقاومتی، هیچ مطالعه‌ای به‌طور مستقیم به موضوع ارتباط بازار سرمایه و اقتصاد مقاومتی نپرداخته است. در ادامه به ارائه برخی از مطالعاتی که بر ارتباط بین اقتصاد مقاومتی و مؤلفه‌های اقتصاد کلان تمرکز داشته می‌پردازیم.

سیف و خوشکلام (۱۳۹۲) در پژوهشی با توجه به آسیب‌پذیری‌های نظام ارزی کشور تلاش کردند تا با معرفی و برآورد مدل‌هایی که ارتباط بین نرخ ارز با صادرات، واردات و تولید را بررسی می‌کنند و همچنین با آسیب‌شناسی نظام ارزی موجود، راهکارهایی برای پی‌ریزی نظام ارزی بیان کنند و سپس نظام ارزی مطلوب برای اقتصاد ایران در چارچوب اقتصاد مقاومتی را معرفی و پیشنهاد نمایند. نتایج این تحقیق حاکی از آن است که برای پیگیری و شکل‌گیری نظام ارزی در اقتصاد ایران باید مجموعه اقداماتی انجام گیرد که اهم آنها عبارت‌اند از: به‌کارگیری سیاست‌های

اقتصادی به قصد متنوع‌سازی صادرات کالاها و خدمات، اصلاح ساختارهای نهادی و فنی و تکنولوژیکی تولید کشور و... در نهایت، نظام ارزی شناور مدیریت شده به‌عنوان نظام ارزی مطلوب برای اقتصاد ایران معرفی و پیشنهاد شد.

دانش جعفری و کریمی (۱۳۹۳)، در پژوهشی با عنوان نفت، برنامه ششم توسعه و اقتصاد مقاومتی در پی یافتن راه حلی بلندمدت جهت کاهش وابستگی به درآمدهای نفتی در برنامه ششم توسعه با استفاده از راهبردهای اقتصاد مقاومتی بودند. نتایج حاکی از آن است که با توجه به چشم‌انداز جهانی نفت، استفاده از نفت در بخش‌های حمل و نقل، صنعت به‌ویژه پتروشیمی، مصارف خانگی، تجاری و کشاورزی و تولید برق به جای فروش نفت خام می‌تواند راهگشای مشکل باشد.

بخش کشاورزی با داشتن زیربخش‌های چهارگانه زراعت، دامپروری، شیلات و جنگل‌داری یکی از مهم‌ترین بخش‌های اقتصاد ایران است. کشاورزی در کشور ایران با داشتن ویژگی‌های بسیار از جمله چهار فصل بودن، توانایی زیادی برای تبدیل شدن به موتور محرکه اقتصاد در چارچوب اقتصاد مقاومتی و جایگزینی نفت دارد. در همین راستا، کریم و همکاران (۱۳۹۳) در پژوهشی به موضوع توسعه کشاورزی و اقتصاد مقاومتی، جایگزین نفت پرداختند. آنها در این تحقیق وضعیت کشاورزی در ایران و کشورهای منطقه را بررسی و ظرفیت‌های بخش کشاورزی برای تبدیل شدن به محور اصلی اقتصاد با توجه به معیارهای اقتصاد مقاومتی و جایگزین شدن نفت را تجزیه و تحلیل کردند.

نعامی و مظهری (۱۳۹۳) در پژوهشی به بررسی نقش بازاریابی داخلی در جذب منابع سپرده‌ای و همچنین تبیین تفاوت بانک توسعه تعاون و بانک شهر در میزان رابطه بین بازاریابی داخلی و منابع سپرده‌ای پرداختند. آنها این کار را به منظور بررسی نقش فعال‌سازی سرمایه‌های انسانی از طریق بازاریابی داخلی در تأمین منابع سپرده‌ای به‌عنوان منابع مالی مولد در راستای بند یک سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی و نیز مقایسه یک بانک دولتی و یک بانک غیردولتی در راستای سیاست‌های کلی اصل ۴۴ قانون اساسی انجام دادند. نتایج این پژوهش حاکی از آن است که بازاریابی داخلی در جذب منابع سپرده‌ای نقش دارد؛ همچنین رابطه بازاریابی داخلی و منابع سپرده‌ای در بانک شهر به‌عنوان یک بانک غیردولتی نسبت به بانک توسعه تعاون به‌عنوان یک بانک دولتی بارزتر است.

ابراهیمی و سیف (۱۳۹۴) در پژوهشی در پی پاسخ به این سؤال بودند که الگوی بانکداری مقاومتی در اقتصاد ایران دارای چه ابعادی است و زمینه‌های بانکی سیاست‌های کلی اقتصاد

مقاومتی ابلاغ شده کدام است. آنها اظهار داشتند که هنر بانکداری مقاومتی در انطباق دادن میان شرایط کلی اقتصاد، راهبردهای کلان بانک و سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی از طریق طراحی و پیاده‌سازی مدل‌های مناسب کسب و کار هویدا می‌شود. نتایج این تحقیق حاکی از آن است که مفهوم بانکداری مقاومتی مشتمل بر بانک مقاوم و بانک مقاوم‌ساز اقتصاد ملی در دو زمینه بانکداری داخلی و بانکداری بین‌الملل است که در هر یک از این زمینه‌ها اقدامات بانکی متناسب استخراج و بیان شده است.

بلندیان و ناصری (۱۳۹۴) در پژوهشی به موضوع شناسایی رهیافت‌هایی بر پدیداری بایسته‌های سیاست‌های ابلاغی اقتصاد مقاومتی بر معماری و صنعت ساختمان پرداختند. آنها در این مقاله به مفهوم اقتصاد مقاومتی و ارائه سیاست‌ها، راهکارها و راهبردهایی در صنعت ساختمان در انطباق با سیاست‌های فرادستی اقتصاد مقاومتی نظر داشته و به تفصیل به این موارد اشاره داشتند.

خوانساری و قلیچ (۱۳۹۴) در پژوهشی عوامل مؤثر بر تحقق سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی در نظام بانکی را شناسایی و اولویت‌بندی کردند. نتایج حاکی از آن است که شفافیت و سلامت نظام بانکی و پایین بودن فساد مالی، استقرار نظام اعتبارسنجی مشتریان و پایین بودن سطح مطالبات معوق در نظام بانکی از عوامل مهم مؤثر بر تحقق سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی در نظام بانکی کشور به حساب می‌آید.

همان‌گونه که ملاحظه شد پژوهش‌هایی در حوزه ارتباط بین سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی و برخی ارکان اقتصاد کلان نظیر نظام ارزی، نفت، کشاورزی، معماری و صنعت ساختمان و بانکداری و نظام بانکی و نیز نقش این ارکان در تحقق سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی انجام شده اما در ارتباط با نقش بازار سرمایه به‌عنوان یکی از ارکان مهم نظام مالی کشور در تحقق سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی پژوهشی صورت نپذیرفته است. لذا در این تحقیق برآنیم تا به موضوع بازار سرمایه و نقش آن در تحقق سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی بپردازیم.

۳. روش‌شناسی تحقیق

این تحقیق از نظر هدف کاربردی و از نظر روش، تجربی-پیمایشی است. جامعه مورد مطالعه در این تحقیق را مدیران و کارشناسان اقتصادی و فعالان بازار سرمایه تشکیل می‌دهند. به منظور بررسی مؤلفه‌های سیاست‌های اقتصاد مقاومتی و تعیین مؤلفه‌های مرتبط با بازار سرمایه، تعیین روابط درونی این مؤلفه‌ها و در نهایت اولویت‌بندی مؤلفه‌ها، از مدیران و کارشناسان اقتصادی و

فعال در بازار سرمایه استفاده شده است. با توجه به مطالعات مرتبط، چنانچه پنج فرد خبره اقدام به تکمیل پرسشنامه روش‌های چندمعیاره کنند، نتایج از اعتبار خوبی برخوردار است که در این تحقیق، ۱۵ پرسشنامه میان خبرگان این حوزه توزیع شد و افراد پرسشنامه‌ها را تکمیل کردند.

داده‌های این تحقیق از سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی، ادبیات علمی، برگزاری جلسات با خبرگان، مصاحبه با مدیران و کارشناسان اقتصادی، پرسشنامه دیمتل و پرسشنامه تعیین درجه اهمیت نسبی مؤلفه اقتصاد مقاومتی مرتبط با بازار سرمایه و اولویت‌بندی این مؤلفه‌ها گردآوری شده است. مدیران و کارشناسان اقتصادی و فعالان بازار سرمایه نقش بسزایی در تعیین مؤلفه‌های اقتصاد مقاومتی مرتبط با بازار سرمایه ایفا کردند.

در این تحقیق، پس از بررسی جامع سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی، در مرحله اول مؤلفه‌های مرتبط با بازار سرمایه شناسایی شدند. در مرحله دوم، با استفاده از روش دلفی و بر اساس نظرات خبرگان، ۱۰ مؤلفه اصلی و اثرگذار اقتصاد مقاومتی مرتبط با بازار سرمایه از میان ۱۴ مؤلفه و طی دو مرحله انتخاب شد. این مؤلفه‌ها در جدول ۱ ارائه شده‌اند:

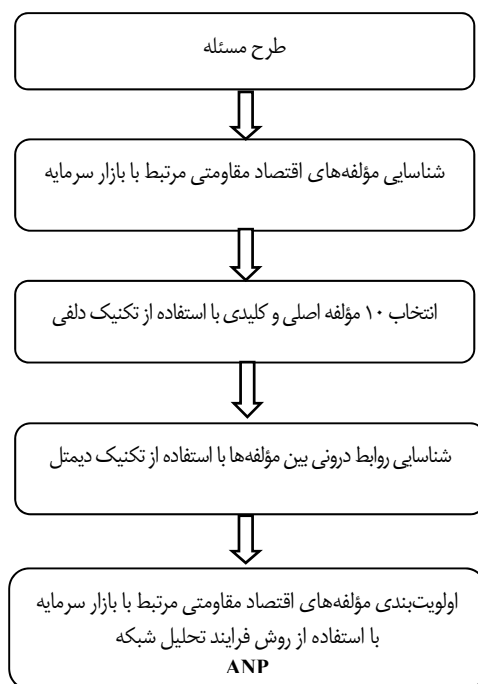
جدول ۱: مؤلفه‌های مرتبط با بازار سرمایه

ردیف	معیارها
۱	تأمین شرایط و فعال‌سازی تمامی امکانات و منابع مالی
۲	به حداکثر رساندن مشارکت آحاد جامعه در فعالیتهای اقتصادی
۳	تقویت رقابت‌پذیری اقتصاد
۴	پیشسازی اقتصاد دانش‌بنیان
۵	افزایش تولید داخلی نهاده‌ها و کالاهای اساسی
۶	اولویت دادن به تولید محصولات و خدمات راهبردی
۷	حمایت همه‌جانبه هدفمند از صادرات کالا و خدمات
۸	مقابله با ضربه‌پذیری درآمد حاصل از صادرات نفت و گاز
۹	شفاف‌سازی اقتصاد و سالم‌سازی آن
۱۰	تقویت فرهنگ جهادی در ایجاد ارزش افزوده

سپس با استفاده از ماتریس ارتباط مستقیم روش دیمتل، روابط میان شاخص‌های مورد بررسی شناسایی شده و مشخص شد که هر عامل بر چه عاملی تأثیرگذار است و متقابلاً از چه عاملی یا عواملی تأثیر می‌پذیرد و حال می‌بایست میزان ارجحیت این عوامل با استفاده از مقایسات زوجی مبتنی بر روش ANP مشخص شود. به این منظور از پرسشنامه سنجش اهمیت نسبی شاخص‌ها استفاده می‌شود. این پرسشنامه با استفاده از روابط به‌دست آمده طراحی شد و در اختیار

خبرگان و کارشناسان قرار گرفت. پس از جمع‌آوری پرسشنامه‌ها، با استفاده از روش میانگین هندسی به محاسبه قضاوت جمعی خبرگان پرداخته شد.

در این گام پس از ترسیم مدل شبکه تحقیق در نرم‌افزار Super Decision و برقرار کردن روابط میان معیارها، به منظور تعیین وزن عوامل مورد بررسی با استفاده از روش ANP و بر اساس نظر خبرگان، اعداد حاصل از قضاوت جمعی خبرگان در قالب مقایسه‌های زوجی در ابرماتریس اولیه وارد می‌شود. سپس این ابرماتریس موزون شده و در مرحله بعد بر اساس قاعده زنجیره مارکوف تا جایی که اعداد هر سطر ابرماتریس یکسان شوند به توان می‌رسد. روش اجرای تحقیق در الگوریتم زیر ارائه شده است:

شکل ۱: مراحل اجرای تحقیق

۴. تشریح مدل

۴-۱. به‌کارگیری روش دیمتل برای تعیین روابط بین معیارها

روش دیمتل که از انواع روش‌های تصمیم‌گیری بر اساس مقایسه‌های زوجی است، با بهره‌مندی از قضاوت خبرگان در استخراج عوامل یک سیستم و ساختاردهی نظام‌مند به آنها با به‌کارگیری اصول نظریه

گراف‌ها، ساختاری سلسله‌مراتبی از عوامل موجود در سیستم همراه با روابط تأثیر و تأثر متقابل ارائه می‌دهد؛ به‌گونه‌ای که شدت اثر روابط یاد شده را به‌صورت امتیاز عددی معین می‌کند. روش دیمتل جهت شناسایی و بررسی رابطه متقابل بین معیارها و ساختن نگاشت روابط شبکه به‌کار گرفته می‌شود. از آنجا که گراف‌های جهت‌دار روابط عناصر یک سیستم را بهتر می‌توانند نشان دهند، لذا روش دیمتل مبتنی بر نمودارهایی است که می‌تواند عوامل درگیر را به دو گروه علت و معلول تقسیم کند و رابطه میان آنها را به‌صورت یک مدل ساختاری قابل درک درآورد (حییبی و همکاران، ۱۳۹۳).

پنج مرحله برای انجام روش دیمتل طی می‌شود که عبارتند از:

تشکیل ماتریس ارتباط مستقیم (M) ؛

نرمال کردن ماتریس ارتباط مستقیم با استفاده از رابطه $N=K*M$ که در این فرمول k به‌صورت زیر محاسبه می‌شود. ابتدا جمع تمام سطرها و ستون‌ها محاسبه می‌شود. معکوس بزرگ‌ترین عدد سطر و ستون k را تشکیل می‌دهد؛

$$K = \frac{1}{\max \sum_{j=1}^n a_{ij}}$$

محاسبه ماتریس ارتباط کامل با استفاده از رابطه $T=N \times (I-N)^{-1}$ ؛

ایجاد نمودار علی؛

محاسبه آستانه روابط.

پس از گردآوری داده‌های مورد نظر و اجرای روش دیمتل، ماتریس ارتباط کامل (ماتریس شدت نسبی موجود از روابط مستقیم و غیرمستقیم) احصا شد که جهت شناسایی روابط به‌کار می‌رود.

جدول ۲: ماتریس ارتباط کامل

	۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹	۱۰
۱	۰/۴۳۷	۰/۵۰۷	۰/۶۱۸	۰/۴۱۰	۰/۵۵۹	۰/۵۱۳	۰/۵۵۳	۰/۵۸۶	۰/۵۰۷	۰/۳۷۸
۲	۰/۵۹۰	۰/۴۴۶	۰/۶۵۳	۰/۴۳۳	۰/۵۹۱	۰/۵۳۲	۰/۵۹۷	۰/۶۶۹	۰/۵۱۳	۰/۴۲۵
۳	۰/۶۲۸	۰/۶۱۶	۰/۶۲۳	۰/۴۹۰	۰/۶۶۲	۰/۵۹۸	۰/۶۷۱	۰/۷۴۸	۰/۶۲۵	۰/۴۷۹
۴	۰/۵۱۶	۰/۴۹۸	۰/۶۳۴	۰/۳۳۵	۰/۵۳۹	۰/۵۳۰	۰/۵۸۲	۰/۶۱۶	۰/۴۸۸	۰/۳۹۳
۵	۰/۵۱۴	۰/۴۹۷	۰/۵۹۷	۰/۳۶۰	۰/۴۱۴	۰/۴۴۷	۰/۵۰۵	۰/۵۷۱	۰/۴۱۸	۰/۳۳۱
۶	۰/۴۴۳	۰/۴۱۶	۰/۵۷۴	۰/۳۵۵	۰/۴۵۴	۰/۳۵۸	۰/۵۰۶	۰/۵۵۷	۰/۴۳۳	۰/۳۰۰
۷	۰/۴۲۶	۰/۴۲۲	۰/۵۴۰	۰/۳۴۱	۰/۴۳۷	۰/۴۰۸	۰/۳۸۵	۰/۵۳۶	۰/۴۰۴	۰/۲۸۹
۸	۰/۳۶۹	۰/۳۵۶	۰/۴۵۳	۰/۲۸۲	۰/۴۰۰	۰/۳۷۵	۰/۴۲۵	۰/۳۶۹	۰/۳۷۲	۰/۲۷۹
۹	۰/۵۶۸	۰/۵۲۶	۰/۶۴۶	۰/۴۱۶	۰/۵۴۴	۰/۴۸۵	۰/۵۵۹	۰/۵۹۳	۰/۴۱۳	۰/۳۸۵
۱۰	۰/۱۶۸	۰/۱۷۴	۰/۱۸۲	۰/۱۳۵	۰/۱۷۱	۰/۱۷۳	۰/۱۷۷	۰/۱۹۱	۰/۱۷۰	۰/۱۰۱

جهت تعیین نقشه روابط شبکه (NRM)^۱ باید ارزش آستانه محاسبه شود. با این روش می توان از روابط جزئی صرف نظر و شبکه روابط قابل اعتنا را ترسیم کرد. تنها روابطی که مقادیر آنها در ماتریس T از مقدار آستانه بزرگتر باشد در NRM نمایش داده خواهند شد. برای محاسبه مقدار آستانه روابط کافی است تا میانگین مقادیر ماتریس T محاسبه شود. پس از آنکه شدت آستانه تعیین شد، تمام مقادیر ماتریس T که کوچکتر از آستانه باشد صفر می شود؛ یعنی آن رابطه علی در نظر گرفته نمی شود. مقدار آستانه برابر با $0/4548$ محاسبه شده است. ماتریس زیر معیارهایی که با هم رابطه ای ندارند را نشان می دهد. سلول های رنگی نشان دهنده عدم رابطه بین دو معیار متناظر با آن سلول می باشد، بنابراین معیارهایی که با یکدیگر روابط متناظر ندارند در مرحله بعد (روش ANP) با یکدیگر مقایسه زوجی نمی شوند.

جدول ۳: ماتریس روابط بین معیارها

	۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹	۱۰
۱	۰/۴۳۶۷	۰/۵۰۷۲	۰/۶۱۸۳	۰/۴۱۰۰	۰/۵۵۹۱	۰/۵۱۳۰	۰/۵۵۲۶	۰/۵۸۶۴	۰/۵۰۶۶	۰/۳۷۷۸
۲	۰/۵۹۰۲	۰/۴۴۶۳	۰/۶۵۲۹	۰/۴۳۲۸	۰/۵۹۱۳	۰/۵۳۱۸	۰/۵۹۷۱	۰/۶۶۸۵	۰/۵۱۲۹	۰/۴۲۴۹
۳	۰/۶۲۸۱	۰/۶۱۶۲	۰/۶۲۲۹	۰/۴۸۹۸	۰/۶۶۲۳	۰/۵۹۷۹	۰/۶۷۱۴	۰/۷۴۸۳	۰/۶۲۴۹	۰/۴۷۹۱
۴	۰/۵۱۵۶	۰/۴۹۷۸	۰/۶۳۴۲	۰/۳۳۵۲	۰/۵۳۹۰	۰/۵۲۹۹	۰/۵۸۱۸	۰/۶۱۶۴	۰/۴۸۸۵	۰/۳۹۲۹
۵	۰/۵۱۴۴	۰/۴۹۷۲	۰/۵۹۷۴	۰/۳۵۹۸	۰/۴۱۳۷	۰/۴۴۶۷	۰/۵۰۴۷	۰/۵۷۱۲	۰/۴۱۸۲	۰/۳۳۱۱
۶	۰/۴۴۳۰	۰/۴۱۶۱	۰/۵۷۳۶	۰/۳۵۴۷	۰/۴۵۴۲	۰/۳۵۸۴	۰/۵۰۵۸	۰/۵۵۷۴	۰/۴۳۳۳	۰/۳۰۰۴
۷	۰/۴۲۶۰	۰/۴۲۲۵	۰/۵۳۹۶	۰/۳۴۰۷	۰/۴۳۶۷	۰/۴۰۷۹	۰/۳۸۴۹	۰/۵۲۶۲	۰/۴۰۴۱	۰/۲۸۸۹
۸	۰/۳۶۹۴	۰/۳۵۶۲	۰/۴۵۲۶	۰/۲۸۲۰	۰/۴۰۰۱	۰/۳۷۵۳	۰/۴۲۵۲	۰/۳۶۹۱	۰/۳۷۱۷	۰/۲۷۸۷
۹	۰/۵۶۷۹	۰/۵۲۵۶	۰/۶۴۶۴	۰/۴۱۵۷	۰/۵۴۴۵	۰/۴۸۵۰	۰/۵۵۹۲	۰/۵۹۳۰	۰/۴۱۳۴	۰/۳۸۵۱
۱۰	۰/۱۶۸۴	۰/۱۷۳۸	۰/۱۸۲۰	۰/۱۳۴۶	۰/۱۷۰۸	۰/۱۷۲۸	۰/۱۷۶۸	۰/۱۹۱۰	۰/۱۷۰۲	۰/۱۰۰۷

جهت ترسیم نقشه روابط شبکه (NRM)^۲، جمع سطری درایه ها (R_k) و جمع ستونی درایه ها (J_k) و مجموع ($R_k + J_k$) و تفاضل ($R_k - J_k$) آنها به ازای عامل k ام محاسبه می شود. برای هر عامل نقطه ای به مختصات ($R-J$, $R+J$) در یک دستگاه مختصات دکارتی معین و یک نمودار گرافیکی ترسیم می شود. با رسم روابط شناسایی شده در این دیاگرام، نقشه روابط شبکه (NRM) حاصل می شود.

1. Network Relation Map

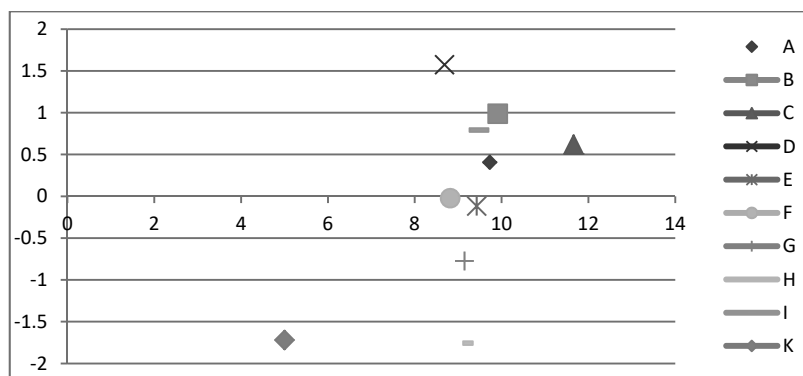
2. Network Relation Map

جدول ۴: مختصات عوامل

نماد	مؤلفه	سطر + ستون (X) (تعامل در سیستم)	سطر - ستون (Y) (تأثیرگذاری خالص)
A	تأمین شرایط و فعال‌سازی تمامی امکانات و منابع مالی	۹/۷۲۷۱۹۴۴۳۶	۰/۴۰۸۲۰۸۲۶۵
B	به حداکثر رساندن مشارکت آحاد جامعه در فعالیت‌های اقتصادی	۹/۹۰۷۷۳۳۵۳۴	۰/۹۸۹۸۷۱۷۵
C	تقویت رقابت‌پذیری اقتصاد	۱۱/۶۶۰۸۲۳۹۲	۰/۶۲۱۱۶۱۲۳۳
D	پیشتازی اقتصاد دانش‌بنیان	۸/۶۸۶۳۹۶۸۰۷	۱/۵۷۵۹۰۳۲۵۸
E	افزایش تولید داخلی نهاده‌ها و کالاهای اساسی	۹/۴۲۶۱۷۸۶۲۷	-۰/۱۱۷۳۰۱۰۲
F	اولویت دادن به تولید محصولات و خدمات راهبردی	۸/۸۱۵۶۸۵۴۸۲	-۰/۰۲۱۶۲۶۶۳
G	حمایت همه‌جانبه هدفمند از صادرات کالا و خدمات	۹/۱۴۶۸۸۹۷۱۳	-۰/۷۷۲۳۲۷۱۶
H	مقابله با ضربه‌پذیری درآمد حاصل از صادرات نفت و گاز	۹/۱۱۷۸۹۷۹۸۱	-۱/۷۵۷۲۲۵۲۹
I	شفاف‌سازی اقتصاد و سالم‌سازی آن	۹/۴۷۹۴۱۵۸۷	۰/۷۹۱۸۴۰۶۱۸
J	تقویت فرهنگ جهادی در ایجاد ارزش افزوده	۵/۰۰۰۹۶۱۰۴۶	۱/۷۱۸۵۰۵۰۲

همان‌گونه که ملاحظه می‌کنید، مؤلفه‌های «تقویت رقابت‌پذیری اقتصاد»، «به حداکثر رساندن مشارکت آحاد جامعه در فعالیت‌های اقتصادی» و «تأمین شرایط و فعال‌سازی تمامی امکانات و منابع مالی» به ترتیب با اوزان ۱۱/۶۶، ۹/۷ و ۹/۷ دارای بیشترین تعامل (اثرگذاری و اثرپذیری) در سیستم مؤلفه‌های اقتصاد مقاومتی مرتبط با بازار سرمایه هستند. دو مؤلفه «پیشتازی اقتصاد دانش‌بنیان» و «شفاف‌سازی اقتصاد و سالم‌سازی آن» با اوزان ۸/۵ و ۰/۷۵ در زمره اثرگذارترین مؤلفه‌ها قرار گرفته‌اند. دو مؤلفه «مقابله با ضربه‌پذیری درآمد حاصل از صادرات نفت و گاز» و «تقویت فرهنگ جهادی در ایجاد ارزش افزوده» نیز به ترتیب با اوزان ۱/۷۵- و ۱/۷۱- به‌عنوان اثرپذیرترین مؤلفه‌ها شناخته شده‌اند.

نمودار گرافیکی تعامل و تأثیرگذاری خالص مؤلفه‌ها به صورت زیر می‌باشد:

شکل ۲: نمودار گرافیکی عوامل

۴-۲. به کارگیری روش ANP برای اولویت بندی مؤلفه ها

فرایند تحلیل شبکه ای شامل چهار مرحله اصلی می باشد که عبارتند از: (ساعتی،^۱ ۱۹۹۹)

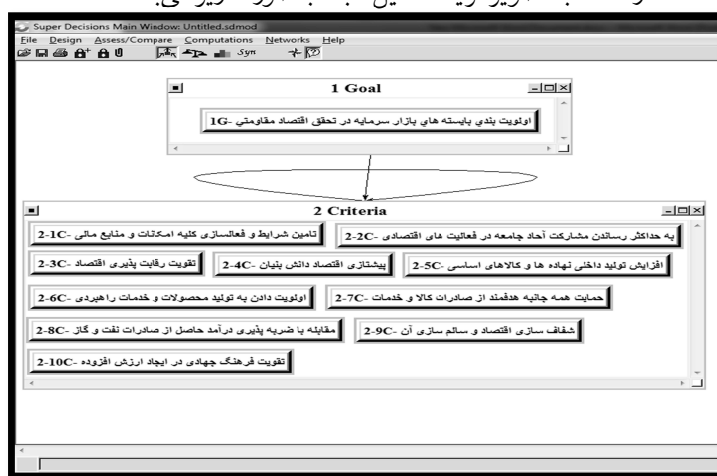
– ساختن مدل و ساختار بندی مسئله؛

– مقایسه های زوجی و بردارهای اولویت؛

– تشکیل ابرماتریس ها؛

– انتخاب بهترین گزینه.

روش فرایند تحلیل شبکه (ANP) یکی از روش های تصمیم گیری چندمعیاره است که برای اولویت بندی معیارهای مؤثر بر تصمیم گیری و نیز برای اولویت بندی گزینه های تصمیم گیری به کار گرفته می شود. این روش در حوزه های مختلف علم مدیریت نظیر مالی، بازاریابی، استراتژیک، تولید و عملیات و... کاربرد دارد. مطالعات متعددی نظیر چن و همکاران^۲ (۲۰۱۲)، لی و لی^۳ (۲۰۱۲)، وو و همکاران^۴ (۲۰۱۲)، چند و همکاران^۵ (۲۰۱۳)، ساعتی و وارگاس^۶ (۲۰۱۳)، ارگو و همکاران^۷ (۲۰۱۴)، دو و همکاران^۸ (۲۰۱۴)، بوتنگ و اوگونلانا^۹ (۲۰۱۵)، زیوکویک و همکاران^{۱۰} (۲۰۱۵)، یوشادا و یولیاندو^{۱۱} (۲۰۱۶) و... از این روش به منظور اولویت بندی معیارهای مؤثر بر تصمیم گیری بهره جسته اند. ساختار مسئله به تصویر فرایند تحلیل شبکه به صورت زیر می باشد:

شکل ۳: مدل فرایند تحلیل شبکه ای تحقیق

1. Saaty	2. Chen & Others
3. Lee & Lee	4. Wh & Others
5. Chand & Others	6. Saaty & vargas
7. Ergu & Others	8. Dov & etc
9. Boateng & etc	10. Zivkovic & etc
11. Ushada & etc	

در این بخش داده‌های حاصل از پرسشنامه‌ها جمع‌آوری و برای یکی کردن جواب‌های خبرگان از میانگین هندسی استفاده شده است. به منظور به‌دست آوردن یافته‌های تحقیق برای اجرای ANP نرم‌افزار Super Decisions استفاده و نتایج نهایی اولویت‌بندی در ادامه ارائه شده است.

۵. نتایج پژوهش

رتبه مؤلفه‌های اقتصاد مقاومتی مرتبط با بازار سرمایه در جدول زیر ارائه شده است:

جدول ۵: نتایج رتبه‌بندی معیارها

رتبه	وزن	مؤلفه
۱	۰/۲۸۰۶	تقویت رقابت‌پذیری اقتصاد
۲	۰/۲۰۰۱۷	حمایت همه‌جانبه هدفمند از صادرات کالاها و خدمات
۳	۰/۱۲۰۱۹	شفاف‌سازی اقتصاد و سالم‌سازی آن
۴	۰/۰۸۹۴۳	مقابله با ضربه‌پذیری درآمد حاصل از صادرات نفت و گاز
۵	۰/۸۳۲۷	تأمین شرایط و فعال‌سازی تمامی امکانات و منابع مالی
۶	۰/۰۶۳۳۶	اولویت دادن به تولید محصولات و خدمات راهبردی
۷	۰/۰۵۹۶۵	به حداکثر رساندن مشارکت آحاد جامعه در فعالیتهای اقتصادی
۸	۰/۰۵۱۴۲	پیشسازی اقتصاد دانش‌بنیان
۹	۰/۰۳۴۵۲	افزایش تولید داخلی نهاده‌ها و کالاهای اساسی
۱۰	۰/۰۱۷۴	تقویت فرهنگ جهادی در ایجاد ارزش افزوده

از میان مؤلفه‌های اقتصاد مقاومتی مرتبط با بازار سرمایه، سه مؤلفه «تقویت رقابت‌پذیری اقتصاد»، «حمایت همه‌جانبه هدفمند از صادرات کالاها و خدمات» و «شفاف‌سازی اقتصاد و سالم‌سازی آن» به ترتیب با اوزان ۰/۲۸۰۶، ۰/۲۰۰۱۷ و ۰/۱۲۰۱۹ دارای بیشترین اولویت بوده و بیشترین وزن را به خود اختصاص داده‌اند. نرخ ناسازگاری مربوط به مقایسه‌های زوجی در مجموع کمتر از ۰/۱ بوده است، بر این اساس می‌توان به این قضاوت‌ها اعتماد کرد. نتایج نشان می‌دهد که مؤلفه «تقویت رقابت‌پذیری اقتصاد» به‌عنوان مهم‌ترین عامل، بالاترین وزن را به خود اختصاص داده است. «حمایت همه‌جانبه هدفمند از صادرات کالاها و خدمات» و «شفاف‌سازی اقتصاد و سالم‌سازی آن» نیز به ترتیب در اولویت دوم و سوم قرار دارند.

۶. نتیجه‌گیری

همان‌گونه که ملاحظه شد، با استفاده از روش‌های تصمیم‌گیری چندمعیاره مؤلفه‌های اقتصاد مقاومتی مرتبط با بازار سرمایه اولویت‌بندی شد در این مقاله پس از مرور ادبیات و شناسایی

مؤلفه‌های اقتصاد مقاومتی مرتبط با بازار سرمایه بر اساس نظرات خبرگان، با به‌کارگیری روش دیمتل، روابط بین مؤلفه‌های شناسایی، تعیین و سپس با استفاده از روش فرایند تحلیل شبکه (ANP)، مؤلفه مرتبط با بازار سرمایه اولویت‌بندی شدند.

نتایج به‌کارگیری روش دیمتل حاکی از آن است که مؤلفه‌های «تقویت رقابت‌پذیری اقتصاد»، «به حداکثر رساندن مشارکت آحاد جامعه در فعالیت‌های اقتصادی» و «تأمین شرایط و فعال‌سازی تمامی امکانات و منابع مالی» دارای بیشترین تعامل (اثرگذاری و اثرپذیری) در سیستم مؤلفه‌های اقتصاد مقاومتی مرتبط با بازار سرمایه هستند. دو مؤلفه «پیشسازی اقتصاد دانش‌بنیان» و «شفاف‌سازی اقتصاد و سالم‌سازی آن» در زمره اثرگذارترین مؤلفه‌ها قرار گرفته‌اند. دو مؤلفه «مقابله با ضربه‌پذیری درآمد حاصل از صادرات نفت و گاز» و «تقویت فرهنگ جهادی در ایجاد ارزش افزوده» نیز به‌عنوان اثرپذیرترین مؤلفه‌ها شناخته شده‌اند.

همچنین نتایج حاصل از به‌کارگیری روش فرایند تحلیل شبکه (ANP) در این مقاله نشان می‌دهد که از میان مؤلفه‌های اقتصاد مقاومتی مرتبط با بازار سرمایه، سه مؤلفه «تقویت رقابت‌پذیری اقتصاد»، «حمایت همه‌جانبه هدفمند از صادرات کالاها و خدمات» و «شفاف‌سازی اقتصاد و سالم‌سازی آن» به ترتیب با اوزان ۰/۲۸۰۶، ۰/۲۰۰۱۷ و ۰/۱۲۰۱۹ دارای بیشترین اولویت و دو معیار «تقویت فرهنگ جهادی در ایجاد ارزش افزوده» و «افزایش تولید داخلی نهاده‌ها و کالاهای اساسی» به ترتیب با اوزان ۰/۰۱۷۴ و ۰/۰۳۴۵۲ دارای کمترین اولویت هستند.

با نگاهی به وضعیت کنونی اقتصادی جامعه می‌توان این‌گونه استنباط کرد که برای خروج از رکود و نیز بهبود شرایط اقتصادی جامعه، چنانچه بر نتایج این تحقیق تمرکز کنیم می‌توان به موفقیت دست یافت. تقویت رقابت سالم در کشور، رشد صادرات کالاها و خدمات و شفاف و سالم شدن اقتصاد از ضروریات رشد و توسعه اقتصادی هر کشور است. تقویت رقابت‌پذیری باعث بهبود کیفیت کالاها و خدمات، قیمت‌گذاری مناسب و رشد تولید شده که در نتیجه این امر، هم تولیدکننده و هم مصرف‌کننده منفعت کسب می‌کند و در نهایت باعث بهبود وضعیت جامعه می‌شود. صادرات کالاها و خدمات نیز باعث بهبود تراز تجاری کشور و از طرفی باعث پررنگ شدن نقش تولید و گسترش صنعت در کشور می‌شود؛ لذا حمایت هدفمند و همه‌جانبه از صادرات کالاها و خدمات بسیار ضروری به نظر می‌رسد. همچنین شفاف و سالم‌سازی اقتصاد می‌تواند از فساد و خروج نامشروع وجوه از چرخه اقتصاد جلوگیری کند و از این طریق موجب شکوفایی هرچه بیشتر اقتصاد کشور شود. لذا اولویت‌های حاصل از نتایج تحقیق توجیه‌پذیر به نظر می‌رسند.

بر این اساس، مدیران بازار سرمایه باید به منظور ایفای نقش خود در تحقق سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی، برنامه‌های خود را با تمرکز جدی بر مؤلفه‌های «تقویت رقابت‌پذیری اقتصاد»،

«حمایت همه‌جانبه هدفمند از صادرات کالاها و خدمات» و «شفاف و سالم‌سازی اقتصاد» تدوین و اجرا کنند. در این راستا و به منظور تقویت رقابت‌پذیری اقتصاد پیشنهاد می‌شود خصوصی‌سازی واقعی و واگذاری سهام شرکت‌های دولتی از طریق بورس و فرابورس به‌طور جدی پیگیری شود و سازمان بورس به‌عنوان نهاد ناظر نقش معنادار خود را در تحقق اثربخش این امر ایفا کند.

در ارتباط با حمایت همه‌جانبه هدفمند از صادرات کالاها و خدمات نیز بورس کالا می‌تواند اقدامات مؤثری انجام دهد. در این زمینه بورس کالا می‌تواند با تسهیل قوانین و مقررات صادرات کالا از طریق این بورس، تقویت رینگ صادراتی، اعطای تخفیف کارمزد به شرکت‌های صادرکننده کالا از طریق بورس کالا و فراهم آوردن زیرساخت‌ها و سازوکارهای لازم در این خصوص، فرایند صادرات کالا را تسهیل کند و شرکت‌های صادرکننده کالا را در صادرات کالاهایشان یاری رساند. در زمینه شفاف و سالم‌سازی اقتصاد نیز سازمان بورس باید کارایی بازار را افزایش دهد. در این زمینه استقرار نظام حاکمیت شرکتی و تقویت سیستم‌های حسابداری داخلی در شرکت‌های پذیرفته شده در بورس و فرابورس پیشنهاد می‌شود. همچنین بروزرسانی نرم‌افزارها و سخت‌افزارهای مربوط به ثبت اطلاعات و ارتقای سیستم‌های اطلاعاتی مرتبط با افشای اطلاعات در افزایش کارایی بازار نقش بسزایی خواهد داشت.

همان‌گونه‌که بیان شد پژوهش‌هایی در حوزه ارتباط بین سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی و برخی ارکان اقتصاد کلان نظیر نظام ارزی، نفت، کشاورزی، معماری و صنعت ساختمان و بانکداری و نظام بانکی و نیز نقش این ارکان در تحقق سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی انجام شده اما در ارتباط با نقش بازار سرمایه به‌عنوان یکی از ارکان مهم نظام مالی کشور در تحقق سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی پژوهشی انجام نشده است. لذا در این مقاله به موضوع بازار سرمایه و نقش آن در تحقق سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی پرداخته می‌شود. در انجام این مقاله محدودیت‌هایی نیز وجود داشت که از مهم‌ترین آنها می‌توان به عدم تمایل برخی از خبرگان به تکمیل پرسشنامه به دلیل حجم بالای آن اشاره کرد. همچنین به دلیل جدید بودن موضوع، امکان دسترسی به مقالات مرتبط به سهولت فراهم نبود.

بی‌شک این مطالعه بی‌اشکال و کاستی نیست. در حوزه کاربردی به مدیران بازار سرمایه کشور پیشنهاد می‌شود نتایج این تحقیق و موارد یاد شده را در سیاست‌گذاری‌های خود مد نظر قرار دهند. همچنین از لحاظ نظری و توسعه تئوریک موارد زیر پیشنهاد می‌شود:

تلفیق رویکرد فازی با فرایند ANP؛

به‌کارگیری روش یاد شده در سایر حوزه‌های اقتصاد کلان کشور؛

اولویت‌بندی کل مؤلفه‌های اقتصاد مقاومتی و مشخص کردن ارتباط هر مؤلفه با هر یک از ارکان اقتصاد کلان کشور.

منابع و مأخذ

۱. ابراهیمی، آیت اله و اله مراد سیف (۱۳۹۴)، «مفهوم‌شناسی و زمینه‌یابی بانکداری مقاومتی در اقتصاد ایران»، فصلنامه روند، سال بیست و دوم، شماره هفتاد و یکم، ص ۱۹-۵۴.
۲. باهنر، محمدرضا (۱۳۹۱)، «نقش بازار سرمایه در توسعه اقتصادی کشور»، روزنامه دنیای اقتصاد، شماره ۲۶۳۰.
۳. بلندیان، محمدمهدی و سارا ناصری (۱۳۹۴)، «رهیافتی بر شناسایی بایسته‌های سیاست‌های اقتصاد مقاومتی بر سیاست‌های شهرسازی و صنعت ساختمان»، مدیریت شهری، شماره چهلیم، ص ۲۴۹-۲۶۸.
۴. بیانات مقام معظم رهبری در دیدار دانشجویان، ۹۱/۵/۱۶.
۵. بیانات مقام معظم رهبری در حرم مطهر رضوی (عج)، ۹۲/۱/۱.
۶. بیانات مقام معظم رهبری در دیدار رئیس جمهوری و اعضای هیأت دولت، ۹۱/۶/۲.
۷. توحیدی، محمد (۱۳۹۳)، نقش بازار سرمایه در تحقق سیاست‌های اقتصاد مقاومتی، مدیریت توسعه، پژوهش و مطالعات اسلامی سازمان بورس و اوراق بهادار.
۸. حبیبی، آرش؛ صدیقه ایزدیار و اعظم سرافرازی (۱۳۹۳)، تصمیم‌گیری چندمعیاره فازی، انتشارات کتیبه گیل، موجود در وب سایت <http://www.parsmodir.com/thesis/dematel.php>
۹. خوانساری، رسول و وهاب قلیچ (۱۳۹۴)، «اولویت‌بندی عوامل مؤثر بر تحقق سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی در نظام بانکی با استفاده از روش تاپسیس فازی»، دوفصلنامه تحقیقات مالی اسلامی، سال پنجم، شماره اول، ص ۹۱-۱۲۰.
۱۰. دانش جعفری، داوود و سمانه کریمی (۱۳۹۳)، «عنوان نفت، برنامه ششم توسعه و اقتصاد مقاومتی»، فصلنامه سیاست‌های راهبردی و کلان، سال دوم، شماره هشتم، ص ۱-۳۶.
۱۱. سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی، ابلاغی از سوی مقام معظم رهبری، بهمن ماه ۱۳۹۲.
۱۲. سیف، اله مراد و موسی خوشکلام خسروشاهی (۱۳۹۲)، «نظام ارزی مطلوب اقتصاد ایران در اقتصاد مقاومتی»، فصلنامه پژوهش‌های اقتصادی ایران، سال هجدهم، شماره ۵۴، ص ۱۸۱-۲۰۴.
۱۳. عبدالملکی، حجت‌الله (۱۳۹۵)، اقتصاد مقاومتی: درآمدی بر مبانی، سیاست‌ها و برنامه عمل، چاپ سوم، ویرایش دوم، تهران: انتشارات بسیج دانشجویی دانشگاه امام صادق (ع).

۱۴. کریم، محمدحسین و همکاران (۱۳۹۳)، «توسعه کشاورزی و اقتصاد مقاومتی، جایگزین نفت»، فصلنامه سیاست‌های راهبردی و کلان، سال دوم، شماره ششم، ص ۱۰۳-۱۲۷.
۱۵. نعمی، عبدالله و علی‌اکبر مظهری (۱۳۹۳)، «تأکید بر رابطه بازاریابی داخلی و منابع سپرده‌ای بانک به منظور تأمین منابع مالی مولد و فعال‌سازی سرمایه‌های انسانی در راستای سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی»، فصلنامه سیاست‌های راهبردی و کلان، سال دوم، شماره هفتم، ص ۶۵-۸۷.
16. Boateng, P., Chen, Z., & Ogunlana, S. O. (2015), "An Analytical Network Process model for risks prioritisation in megaprojects", *International Journal of Project Management*, 33(8), pp. 1795-1811.
17. Chand, M., Raj, T., & Shankar, R. (2013), "Analytical network process (ANP) based modeling for analysing the risks in traditional, agile, and lean supply chain", *Proceeding on Advanced Data Analysis, Business Analytics and Intelligence, ICADABAI*.
18. Chen, C. C., Shih, H. S., Shyur, H. J., & Wu, K. S. (2012), "A business strategy selection of green supply chain management via an analytic network process", *Computers & Mathematics with Applications*, 64(8), pp. 2544-2557.
19. Dou, Y., Zhu, Q., & Sarkis, J. (2014), "Evaluating green supplier development programs with a grey-analytical network process-based methodology", *European Journal of Operational Research*, 233(2), pp. 420-431.
20. Ergu, D., Kou, G., Shi, Y., & Shi, Y. (2014), "Analytic network process in risk assessment and decision analysis", *Computers & Operations Research*, 42, pp. 58-74.
21. Lee, Y. H., & Lee, Y. H. (2012), "Integrated assessment of competitive-strategy selection with an analytical network process", *Journal of Business Economics and Management*, 13(5), pp. 801-831.
22. Saaty, Thomas L. (1999), "Fundamentals of the Analytic Network Process", *ISAHP*, Kobe Japan, pp. 12-14.
23. Saaty, T. L., & Vargas, L. G. (2013), *Decision making with the analytic network process: economic, political, social and technological applications with benefits, opportunities, costs and risks* (Vol. 195), Springer Science & Business Media.

24. Ushada, M., & Yuliando, H. (2016), "Application of Analytical Network Process and Conditional Probability Co-occurrences Matrix for Business Modelling of Small-Medium Enterprises", *AGROINDUSTRIAL JOURNAL*, 2(1).
25. Wu, K. J., Tseng, M. L., & Chiu, A. S. (2012), "Using the Analytical Network Process in Porter's Five Forces Analysis–Case Study in Philippines", *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 57, pp. 1-9.
26. Živković, Ž., Nikolić, D., Djordjević, P., Mihajlović, I., & Savić, M. (2015), "Analytical Network Process in the Framework of SWOT Analysis for Strategic Decision Making (Case Study, Technical Faculty in Bor, University of Belgrade, Serbia)", *Acta Polytechnica Hungarica*, 12(7).
27. <http://www.farhangnews.ir/content/110691>.